

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ
ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ****Акімова О. В.**

В статті розглянуті можливості використання провідного досвіду у сфері протидії та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, національною системою фінансового моніторингу України за допомогою типологічних досліджень, які розробляються міжнародними організаціями, перш за все, такими як Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – ФАТФ (FATF) та її регіональною Євразійською групою (ЕАГ). Використання типологій дозволяє оперативно реагувати на незаконні фінансові операції і виявляти додаткові критерії віднесення їх до сумнівних.

В статье рассмотрены возможности использования ведущего опыта в сфере противодействия и предотвращения легализации доходов, полученных преступным путем, национальной системой финансового мониторинга Украины с помощью типологических исследований, которые разрабатываются международными организациями, прежде всего, такими как Группа разработки финансовых мероприятий борьбы с отмыванием денег – ФАТФ (FATF) и ее региональной Евразийской группой (ЕАГ). Использование типологий позволяет оперативно реагировать на незаконные финансовые операции и обнаруживать дополнительные критерии отнесения их к сомнительным.

The article considers the possibility of using the advanced experience in the sphere of combating and prevention the legalization of income obtained from crime by the national system of financial monitoring of Ukraine with the help of typological studies, which are developed by the international organizations, first of all, such as the Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF), and its regional Eurasian Group (EAG). The use of typologies allows to respond promptly to illegal financial operations and identify the additional criteria of classifying them to the category of doubtful.

Акімова О. В.

канд. екон. наук, доц. каф. ОіА ДДМА
ych@dgma.donetsk.ua

ДДМА – Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ.

УДК 336.225

Акімова О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОКРЕМИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Внутрішній фінансовий моніторинг – діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу по виявленню фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, та інших фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів.

Особливість ознак внутрішнього фінансового моніторингу, а також специфіка обліку фінансових операцій обумовлює виявлення таких операцій в основному при візуальному спостереженні. Візуальне спостереження умов проведення фінансових операцій з метою виявлення таких, які можуть бути віднесені до внутрішнього фінансового моніторингу, особливо при значній кількості операцій, потребує достатньої кваліфікації працівників, які відповідають за виявлення таких операцій, постійне навчання персоналу та багато часу на подальший ретельний аналіз щодо можливості їх зв'язку з відмиванням.

Для організації внутрішнього фінансового моніторингу обмежень не передбачено, а фінансова установа самостійно визначає порогові суми фінансових операцій і додаткові критерії віднесення їх до сумнівних, що створює поле для зловживань не лише осіб, які мають намір легалізувати злочинні доходи, але й для персоналу, власників і менеджменту фінансової установи.

Проблеми та перспективи розвитку національної системи фінансового моніторингу і його складових в Україні знайшли своє відображення в роботах багатьох науковців, зокрема Дондика Н.Я., Жабинця О.Й., Коваленко В.В., Коломієць І.В., Куришко О.О., Волковинська Т.В. та інших. Але не дивлячись на значний обсяг теоретичних і практичних розробок, велика кількість питань щодо механізмів і критеріїв визначення незаконних фінансових операцій залишаються не вирішеними і потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження окремих інструментів внутрішнього фінансового моніторингу, які можуть використовуватися в фінансових установах згідно з рекомендаціями міжнародних організацій.

Стаття 16 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [1], визначає, що фінансова операція підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підозри, які ґрунтуються, зокрема, на:

- критеріях ризиків, визначених самостійно суб'єктом первинного фінансового моніторингу з урахуванням критеріїв ризиків, встановлених центральним органом виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;

- встановлені за результатами проведеного аналізу факту (фактів) невідповідності фінансової (фінансових) операції (операцій) фінансовому стану та/або змісту діяльності клієнта;

- типологічних дослідженнях у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених спеціально уповноваженим органом.

Слід зазначити відсутність визначених методів вивчення операцій за ознаками внутрішнього фінансового моніторингу з метою отримання впевненості або мотивованої підозри в їх зв'язку з відмиванням коштів. Особливо це стосується тих банків або їх структурних підрозділів, де відсутні відповідальні працівники, вивільнені від інших обов'язків, крім фінансового моніторингу. Не завжди можна визначити перелік документів та відомостей, на підставі яких можна зробити однозначний висновок щодо зв'язку операцій з відмиванням коштів.

Не дивлячись на наявність Критеріїв ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму, затверджених Наказом Державного фінансового моніторингу України 03.08.2010 № 126, більшість положень залишаються неформалізованими і невизначеними [2].

Потребує також більш чітке визначення використання типологічних досліджень у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених спеціально уповноваженим органом.

До інформаційних джерел, що рекомендує Державна служба фінансового моніторингу відносяться типології міжнародних організацій, що здійснюють діяльність у сфері протидії легалізації (відмивання) доходів.

Ключова роль у створенні міжнародних стандартів протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму відводиться Групі розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – ФАТФ (FATF).

ФАТФ – це незалежна міжурядова організація, яка розробляє і популяризує свої принципи для захисту всесвітньої фінансової системи від загроз відмивання грошей, фінансування тероризму та фінансування поширення зброї масового знищення. Рекомендації ФАТФ є загальновизнаними міжнародними стандартами протидії відмивання грошей і фінансуванню тероризму.

Рекомендації ФАТФ встановлюють комплексну і послідовну структуру заходів, які країни повинні застосовувати для протидії відмивання грошей і фінансуванню тероризму, а також фінансування поширення зброї масового знищення. Країни мають різноманітні правові, адміністративні та оперативні структури і різні фінансові системи, у зв'язку з чим не можуть приймати ідентичні заходи з протидії цим загрозам. Тому країни повинні адаптувати до своїх конкретних умов Рекомендації ФАТФ, які встановлюють міжнародні стандарти. Рекомендації встановлюють необхідні заходи, які країнам слід мати для того, щоб:

- визначати ризики, розробляти політику і здійснювати координацію всередині країни;
- переслідувати відмивання грошей, фінансування тероризму і фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- застосовувати превентивні заходи для фінансового сектору і інших встановлених секторів;
- встановлювати повноваження і відповідальність компетентних органів (наприклад, слідчих, правоохоронних і наглядових органів) і інші інституціональні заходи;
- зміцнювати прозорість і доступність інформації про вигоди одержувача власності юридичних осіб і утворень;
- забезпечувати міжнародне співробітництво.

Стандарти ФАТФ включають самі Рекомендації та Пояснювальні записки [3], до них разом з відповідними визначеннями в Словнику. Заходи, встановлені в Стандартах ФАТФ, повинні застосовуватися всіма членами ФАТФ і їх застосування строго оцінюється через процеси взаємних оцінок і через процеси оцінок Міжнародного Валютного Фонду та Світового Банку – на основі загальної методології оцінки ФАТФ. Деякі Пояснювальні записки та визначення включають приклади, які ілюструють можливе застосування вимог. Ці приклади не є обов'язковими елементами Стандартів FATF та включені тільки в якості роз'яснен-

ня. Приклади не призначені для того, щоб бути всебічними, і хоча вони розглядаються як корисні індикатори, вони можуть підходити не до всіх обставин. Рекомендації містять 40 Стандартів, які згруповані за формальними ознаками.

Для України найбільший інтерес представляють типологічні дослідження, тому що згідно з Рекомендаціями, проводять дослідження типологій (найбільш поширених схем) легалізації злочинних доходів і фінансування тероризму, характерних для євразійського регіону. Результати типологічних досліджень дозволяють виявляти найбільш високоризикові зони і сектори, побудувати ефективну методологію управління ризиками.

Пріоритетні для регіону теми дослідження типологій визначаються учасниками Пленарних засідань ЄАГ. Євразійська група поширює результати досліджень в правоохоронні та наглядові органи, а також інститути приватного сектора.

Також корисними для організації внутрішнього моніторингу фінансовими установами України можуть бути Звіти про типологічні дослідження ФАТФ:

«Керівництво ФАТФ щодо застосування ризик-орієнтованого підходу для передплатених карт, мобільних платежів і онлайн платежів (2013)»;

«Міжнародний передовий досвід – Цільові фінансові санкції пов'язані з тероризмом і фінансуванням тероризму» (Рекомендація 6) (2013);

«Керівництво ФАТФ з фінансових розслідувань: оперативні питання (червень 2012);

«Конкретні чинники ризику, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів від корупції» (червень 2012);

«Відмивання доходів від корупції» (2011);

«Нові способи платежів» (вересень 2010).

Актуальними для українських банків є використання при проведенні внутрішнього фінансового моніторингу типологій, приведених в матеріалах 17-го Пленарного засідання ЄАГ «Легалізація злочинних доходів і фінансування терористичній діяльності з використанням готівкових коштів і грошових інструментів» (Делі, 2012 рік) [4].

Згідно з отриманими в ході дослідження даними, останнім часом в більшості держав-респондентів відзначається зростання обсягу готівкової грошової маси. Збільшення потреби економіки в грошах у зв'язку із зростанням національного продукту, підвищенням цін або в силу інших причин призводить до необхідності у відповідному збільшенні грошової пропозиції з боку банків. Однак варто зазначити, що збільшення обсягу готівкових коштів збільшує і ризики їх використання в злочинних цілях.

Основними факторами, що стимулюють використання готівки, є:

- наявність фінансових інструментів, таких як векселі, дорожні чеки, акції на пред'явника, банківські чеки, що дозволяють отримувати виплати в готівковій формі;

- існування тіньової економіки;

- низький ступінь використання безготівкових платежів фізособами при оплаті за товари та послуги;

- неофіційні доходи населення, які одержуються і зберігаються в готівковій формі.

Зростання використання готівки при проведенні розрахунків, а також у веденні господарської діяльності сприяє таким негативним наслідкам, як:

- зменшення надходження грошових коштів до державного бюджету у зв'язку зі зниженням оподаткованої бази;

- зміна структури грошової маси держави на користь готівки, що значно ускладнює планування і регулювання процесів, що відбуваються в економіці країни, і як результат - підрив економічної стабільності і соціального благополуччя держави;

- сприяє зростанню тіньової економіки і розвитку сірого ринку, тому що здійснення контролю готівки значно ускладнено;

- сприяє збільшенню ризику виникнення незаконних «центрів» по фінансуванню екстремістської і терористичної діяльності, що в свою чергу, створює загрозу для громадської безпеки.

З огляду на загрози, зв'язані з обігом готівки, держави повинні проводити послідовну і жорстку політику в сфері протидії відмиванню грошей /фінансуванню тероризму(ПВГ / ФТ), на систематичній основі оптимізувати національне законодавство, яке регламентує обіг готівки і грошових інструментів, керуючись при цьому досвідом в частині ПВГ / ФТ профільних міжнародних організацій і наддержавних об'єднань. За результатами аналізу відомостей, отриманих від держав, які взяли участь в дослідженні, можна констатувати, що з метою регулювання обороту готівки і грошових інструментів в Російській Федерації, Республіці Білорусь, Узбекистані, Україні, Вірменії, Киргизькій Республіці, Казахстані, Туреччині, Сербії діють профільні закони, що регулюють оборот вищеназваних ризикових інструментів. В рамках реалізації необхідних заходів з протидії легалізації злочинних доходів і фінансуванню тероризму розроблені і використовуються на державному рівні:

- системи з ідентифікації клієнтів – суб'єктів господарювання та фізичних осіб, що проводять фінансові операції в готівковій формі. Ідентифікація фізосіб передбачає встановлення таких відомостей: прізвище, ім'я, по-батькові, дані документів, що підтверджують особу (для громадян-резидентів і громадян-нерезидентів – дані паспорта, для осіб без громадянства та біженців – відомості з поля зору на проживання, міграційних карт), адреса місця проживання або місця перебування.

- критерії підозрілості і порогові величини, відповідно до яких відбувається оцінка здійснюваних фінансових операцій з точки зору ПВГ / ФТ.

Грунтуючись на наявному матеріалі, а саме практиці Білорусі, Росії та України, можна навести кілька прикладів використання готівкових грошових засобів і грошових інструментів у протиправній діяльності, а також виділити ознаки подібних підозрілих операцій.

На думку представників Державної служби з фінансового моніторингу Україна характерними ознаками підозрілості фінансових операцій з готівкою і грошовими інструментами є:

- 1) купівля-продаж чеків, дорожніх чеків або інших подібних платіжних засобів за готівку;
- 2) зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переведенням того ж або наступного операційного дня іншій особі;
- 3) проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, які недепонованими в депозитарних установах;
- 4) проведення фінансових операцій з векселями, з бланковим індосаментом або індосаментом на пред'явника;
- 5) заплутаний або незвичний характер фінансової операції чи сукупності пов'язаних між собою фінансових операцій, що не мають очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети;
- 6) невідповідність фінансової операції характеру та змісту діяльності клієнта;
- 7) регулярне проведення особою операцій з обміну банкнот малого номіналу, особливо іноземної валюти, на банкноти великого номіналу;

Підводячи підсумки вивчення прикладів можливих схем відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, з використанням готівкових коштів і фінансових інструментів слід зазначити, що причинами, які сприяють виникненню ризиків відмивання доходів з використанням даних інструментів, є:

- недостатня якість процедур внутрішнього контролю в банках і небанківських фінансових організаціях;
- недостатнє інформування банками і небанківськими фінансовими установами про недобросовісних клієнтів, виявлених в ході реалізації внутрішнього контролю (як наслідок вищеназваної причини);

- наявність прогалин в діючих профільних законодавствах, які роблять можливим використання готівки і грошових інструментів в злочинних цілях.

Система контролю, що встановлюється в тому чи іншому фінансовому секторі, індивідуальна в кожній країні. Достатність прийнятих заходів визначається самостійно кожною державою, виходячи зі сформованої практики, економічних, географічних, історичних та інших особливостей держави.

Разом з тим, з метою виключення або попередження виникнення подібних схем, можливо, слід проаналізувати чинне законодавство країни, оцінити достатність заходів, що вживаються регулювання, ефективність механізмів контролю, і, при необхідності, розглянути питання їх зміни і доповнення, в тому числі з урахуванням нових рекомендацій ФАТФ.

Крім того, слід звернути особливу увагу на те, що досить ефективним інструментом з точки зору виявлення та уточнення зон ризику в різних сферах є формування постійного партнерства з приватним сектором. В якості окремої заходи пропонується розглянути питання можливого внесення змін до профільного законодавства, яке регламентує обіг готівки грошових коштів і грошових інструментів.

Таким чином, процес створення ефективної системи внутрішнього фінансового моніторингу за допомогою типологічних досліджень:

– має бути спрямований не тільки на документування фактів легалізації, а й на розкриття економічних злочинів;

– потрібно виробити такий курс розвитку внутрішнього фінансового моніторингу, який задовольнив би вимогам спеціалізованих міжнародних інституцій у сфері запобігання та протидії легалізації(відмиванню)доходів, одержаних злочинним шляхом, і створив би умови для подальшого ефективного функціонування національної економіки;

– потребує удосконалення законодавчої бази у сфері запобігання та протидії легалізації(відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та формалізації його критеріїв.

ВИСНОВКИ

Вивчення типологій сприятиме більш ефективному виявленню спроб відмивання грошей і фінансування тероризму, а також припинення фактів здійснення даних злочинів та інших видів злочинів, які є предикативними по відношенню до відмивання грошей, ґрунтуючись при цьому на передовому міжнародному досвіді в даній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 14.10.2014 № 1702-VII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>

2. Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансування тероризму, затверджено Наказом Державного комітета фінансового моніторингу України 03.08.2010 N 126. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0909-10>

3. Рекомендації ФАТФ. Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения / Пер. с англ. – М.: Вече, 2012. – 176 с. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.eurasiangroup.org/>

4. Легализация преступных доходов и финансирование террористической деятельности с использованием наличных денежных средств и денежных инструментов. Материалы 1-7го Пленарного заседания ЕАГ 5-9 ноября 2012 г. Индия, Нью-Дели [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.eurasiangroup.org/>